

NOVAK D. O. A problem of preparation of students is to participating in a school historical olympiad.

In the article author, analyses experience of organization of preparation of students to participating in school olympiads from history, expounded in the basic publications of research workers and teachers of practical workers. In opinion of author of the article, this question purchased character of pedagogical problem, ways and directions of decision of which he made attempt define in conclusions.

**Новаченко Т. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

В статті представлено як теоретичне обґрунтування проблеми саморозвитку майбутнього вчителя так і його практичний аспект щодо вдосконалення вміння планувати, спрямованості на самовиховання необхідних професійних якостей, оцінювання досягнутих результатів та вміння визначати нові завдання.

Гуманістична спрямованість сучасних вимог до професійно-педагогічної освіти передбачає безперервний загальний та професійний розвиток вчителя, вдосконалення засобів самоорганізації в його педагогічній діяльності. Як визначено в Національній доктрині розвитку системи освіти України остання потребує застосування нових підходів, що зумовлені фактом існування відкритого, нелінійного світу, який постійно трансформується. У зв'язку із цим одним із завдань професійної підготовки вчителя повинна стати актуалізація свідомого оволодіння професійною діяльністю, активізація та розширення меж його саморозвитку.

Метою цієї статті є: теоретичне обґрунтування проблеми саморозвитку майбутнього вчителя та практичний аспект його забезпечення.

Як відомо, саморозвиток – це самостійне змінення людини, що визначається його внутрішньою суперечністю [6]. Для того, щоб цей процес проходив успішно необхідні як моральна готовність, вольовий розвиток, так і знання шляхів і засобів здійснення саморозвитку. Необхідність останнього диктується взаємозв'язком між постійними новими вимогами, що виникають у суспільстві і особистістю яка формується, тобто від ступеня розвитку здібності самостійно розуміти, засвоювати і використовувати науково-технічні, технологічні, професійні досягнення від чого, в свою чергу, залежить соціальний, економічний і психофізіологічний стан людини в сучасному світі. Тому, без сформованості потреби пізнавальної

діяльності, без виховання особистісних емоційно-вольових якостей майбутній вчитель не може самостійно займатися пошуком, переусвідомленням і засвоєнням нових знань, тобто не може саморозвиватися.

А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм, Л. В. Брушлінський, С. Б. Єлканов, В. П. Зінченко та ін., надавали велике значення цій проблемі. Потреба саморозвитку, прагнення до самовдосконалення та самореалізації – це велика цінність, що починається з усвідомлення і прийняття об'єктивної мети як суб'єктивної, тобто тоді, коли людина починає розуміти завдання своєї особистісної освіти і виховання.

Так, С. Б. Єлканов розглядає саморозвиток із двох позицій. З однієї – це ті зміни, що проходять в особистісному розвитку і професійному рості, а з іншої – оволодіння самою здібністю займатися саморозвитком. Чи оволодів майбутній вчитель цією здібністю можна зробити висновок із його вміння здійснювати наступні дії, а саме:

- цілеспрямованості – ставити перед собою професійно-значущі мету й завдання саморозвитку;
- плануванню – вибору засобів та способів саморозвитку;
- самоконтролю – порівняння ходу й результатів саморозвитку з тим, що планувалося;
- корекції – необхідність внесення змін у результаті роботи над собою [3].

Як відомо, складовою частиною професійного саморозвитку є самоосвіта і самовиховання. Самоосвіта – це цілеспрямована робота студента з розширення і поглиблення своїх знань, набування і вдосконалення навичок та вмінь. У структурному відношенні самоосвіта, як вид діяльності, складається із таких компонентів: доцільна діяльність з метою засвоєння навичок і вмінь; предмет діяльності – знання і засоби набуття знань, навичок та вмінь; результат – знання більш високого порядку. Крім вищенаведених, у процес самоосвіти входить воля, що проявляється в увазі до самого процесу, інтереси, потреби в набутті знань тощо. Логічно взаємопов'язані дії, що конкретизують визначену структуру і складають зміст діяльності майбутнього вчителя з самоосвіти, можна представити таким чином:

- усвідомлення студентами потреби в знаннях і визначення мети самоосвіти;
- самостійність у набуванні знань, що спрямована на задоволення

пізнавальної потреби;

- планування процесу самоосвіти;
- визначення засобів і способів самоосвіти;
- оцінка результатів діяльності, самоконтролю, визначення нової мети;
- виникнення нової потреби в самоосвіті.

Відомо, що потреба в самоосвіті складається із: потреби в інформації, оволодіння вміннями, навичками, засобами і способами пізнавальної діяльності, а також у їхній удосконаленості; пошуку нових пізнавальних проблем і засобів їх вирішення; потреби в умінні передбачати результати своєї діяльності; в емоціях радості, здивування, задоволення в зв'язку з успішним закінченням визначеного виду пізнавальної діяльності. Важливим завданням педагогічного стимулювання пізнавальної діяльності студентів є вміння забезпечити постійний розвиток і задоволення пізнавальних потреб та формування нових.

Отже, самоосвіта потребує уваги, волі, працездатності, організованості, тобто тих якостей, що краще всього набуваються в процесі самовиховання.

Л. В. Бондаренко визначає самовиховання як усвідомлену, планомірну роботу над собою, яка спрямована на формування таких суттєвих властивостей особистості, які відповідають потребам суспільства й особистісній програмі розвитку [2].

Самовиховання припускає і визначений рівень розвитку особистості майбутнього вчителя, його готовності та здібності до самопізнання, самоусвідомлення, самооцінки, порівняння своїх вчинків із вчинками інших людей, самокритичному відношенню до своєї діяльності, відпрацюванню стійкої настанови на постійне самовдосконалення.

Таким чином, самоосвіта і самовиховання взаємообумовлені і залежать від взаємодії педагогів і студентів, від умов в яких знаходиться особистість майбутнього вчителя, від різноманітних видів діяльності, яка потребує окреслених знань, умінь, навичок і якостей.

Під час проведення практичної роботи на засіданнях науково-пошукового гуртка "Молодий педагог", ми сконцентрували увагу на механізмі саморозвитку, що досить складний, але вочевидь той факт, що особистість вибірково ставиться до зовнішнього виховного і навчального впливу, приймаючи чи відхиляючи його і тим самим активно регулює власну психічну діяльність.

Перші заняття були присвячені обговоренням тем, зокрема:

“Структура і сутність саморозвитку”, “Самоосвіта і розвиток особистості”, “Як виховати волю і характер” тощо.

В цій роботі ми використовували тип лекцій-діалогу, що проводився в діалогічному спілкуванні двох викладачів, зокрема, історика і психолога. Інколи роль другого викладача доручали найбільш підготовленим студентам, які володіли достатньою культурою мовлення. Під час проектування такої лекції експериментатор надавав студенту можливість самому продумати її хід, але у зв'язку з відсутністю досвіду лекційної діяльності, останній не завжди міг урахувати фактори, що впливають на якість її проведення, тому педагог спрямовував ведення лекції, емоційно підтримував ідеї та пропозиції майбутнього вчителя що було потужним стимулом у його самостійній роботі. Загальна стратегія саморозвитку гуманної, демократичної, максимально підготовленої до професійної діяльності особистості майбутнього вчителя була спрямована на забезпечення формування внутрішньої інтелектуальної і моральної свободи, а саме: вибору поведінки і здібності відстоювати свої життєві позиції, а також оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками. Одним із способів досягнення такої мети, як відомо, є постійна самостійна робота над літературою, де студент знаходить приклади для наслідування і саморозвитку. Важливе значення у зв'язку з цим набуває вміння орієнтуватись у потоку інформації, яка складається зі знань її джерел та вмінь їх знаходити, швидко і правильно оцінювати необхідну інформацію, оперативно визначати шляхи і умови використання одержаних даних у своїй теоретичній і практичній діяльності.

Як відомо, саморозвиток, ґрунтується на усвідомленні необхідності його планування. Складання плану роботи над собою, а також його успішна реалізація – складний і довгий процес, що потребує вміння аналізувати внутрішні і зовнішні умови саморозвитку, бо низька самооцінка своїх можливостей гальмує успішність діяльності людини, в свою чергу безліч проблем створює високий рівень самооцінки на яку розраховує особистість. Отже, найбільш ефективним професійний розвиток стає тоді, коли студенти адекватно себе оцінюють. Щоб сформувати вміння адекватно себе оцінювати подальшу роботу ми організували таким чином:

- складання студентами власних характеристик;
- планування діяльності з саморозвитку;
- діяльність, що спрямована на корекцію професійно-значущих

якостей.

Для цього ми рекомендували студентам вести облік як своєї позитивної діяльності, що ототожнювалася з позитивними якостями, так і помилок та накреслених негативних дій, які пояснювалися відсутністю в них життєвого досвіду та наявністю негативних якостей. Ми пропонували студентам скласти власну характеристику, дотримуючись таких опорних питань:

1. Мета життя і його девіз. Мої ідеали, цінності, орієнтації (що подобається, що люблю, що ненавиджу, до чого прагну, чого хочу досягти до 25 років).

2. Мої здібності. В яких видах діяльності вони проявляються?

3. Якими вміннями і навичками педагогічної професії вже оволодів, чому хочу навчитися?

4. Характеристика свого розуму і пам'яті; ступінь розуміння та допитливості.

5. Мої відношення з однокурсниками, хто мене поважає і за що, хто не любить і чому? Культура моєї поведінки, тактичність, ввічливість.

6. Вміння управляти собою: самодисципліна, самоконтроль, самостійність. Відношення до себе: самокритичність, вимогливість.

7. Мої негативні якості, в чому вони проявляються? Що я роблю, щоб від них позбавитись?

Обмін думками з цього питання дозволив зробити висновок, що для правильного складання плану саморозвитку необхідно пізнати себе, при цьому чітко визначити мету діяльності з самоосвіти і самовиховання; розуміти правила і послідовність виконання дій, що спрямовані на досягнення мети при постійному самоконтролі і самооцінці.

Для того, щоб пізнати власну особистість, з'ясувати її можливості ми застосовували такі прийоми самопізнання, як: самоспостереження, самооцінка і самокритика.

Подальші засідання науково-пошукового гуртка "Молодий педагог" були спрямовані на розвиток самокритичності та самоспостереження. Так, для вдосконалення навичок самоспостереження ми рекомендували студентам використати такі прийоми, як-от: самозапит, співставлення, уявне повторення минулого тощо. Для розвитку самокритичності ми запропонували вправу "Написання собі листа", де необхідно було спробувати дати реальне бачення своєї особистості, намагаючись бути максимально відвертим.

Як відомо, в кожній людині, при напруженні емоційного стану, змінюється міміка підвищується тонус скелетної мускулатури, темп мови, з'являється метушливість, що призводить до помилок в орієнтуванні, зміні дихання, пульсу, кольору обличчя, можуть навіть з'явитися сльози, тому вчителю особливо важливо своєчасно знімати напругу, вміти розслабитися, зібратися, мобілізувати свою волю. Для оволодіння такими вміннями ми застосували психофізіологічний тренінг, оскільки він дає можливість концентрувати увагу і самоконтроль з метою досягнення високих результатів самовиховання.

Загальна стратегія саморозвитку гуманної, демократичної, максимально підготовленої до професійної діяльності особистості майбутнього вчителя має бути спрямована на забезпечення формування внутрішньої інтелектуальної і моральної свободи, а саме: оволодіння та вдосконалення компетенцій, вибору поведінки та здібності відстоювати свої життєві позиції.

Використана література:

1. *Баряхтар В. Г., Данилевич А. В.* Практичний аспект підготовки студентів у процесі навчання // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 4. – С. 40-43.
2. *Бондаренко Л. В.* Я – мир: механизмы и этапы формирования личности. – К. : Вища шк., 1991. – 131 с.
3. *Елканов С. Б.* Профессиональное самовоспитание учителя: кн. для учителя. – М. : Просвещение, 1986. – 143 с.
4. *Закиров Г. С.* Самообразование учащихся. – Казань, 1967. – 97 с.
5. *Зинченко В. П.* Образование, культура, сознание // Философия образования для XXI века. – М. : Логос, 1992. – С. 87-103.
6. *Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю.* Педагогический словарь. – М. : Академия, 2001. – 176 с.
7. *Маслоу А. Г.* Мотивация и личность. – СПб : Евразия, 1999. – 480 с.
8. *Морозов А. В.* Деловая психология. Курс лекций. – СПб : Изд-во Союз, 2000. – 576 с.
9. Педагогічна майстерність / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шккол, 1997. – 349 с.
10. Рабочая книга практического психолога: пособие для специалистов, работающих с персоналом / под ред. А. А. Бодалева, А. А. Деркача, Л. Г. Лаптева. – М., 2001. – 640 с.
11. *Рогов Е. И.* Настольная книга практического психолога: Учебное пособие : в 2 кн. – 3-е изд. – М. : АЛАДОС, 2001. – 480 с.
12. *Хуторской А. В.* Современная дидактика : учебник для вузов. – СПб : Питер, 2001. – 544 с.

НОВАЧЕНКО Т. В. Саморазвитие личности будущего учителя.

В статье рассматриваются теоретический и практический аспекты решения личностно-значимой цели саморазвития: умения планировать; направленность на самовоспитание необходимых профессиональных качеств, оценивания достигнутых результатов и умения ставить новые задачи.

NOVACHENKO T. V. A self- development of future lecture's personality.

The practical aspect of decision of personality-meaningful purpose of samorazvytya is examined in the article: ability to plan; orientation on the self-education of necessary professional internals, evaluation of the attained results and ability to set the new problems.

Поляшенко Т. В.

Київський національний університет культури і мистацтв

РЕЦЕПЦІЯ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті узагальнено думки вітчизняних дослідників щодо відображення звичаєвого права в українській культурі, виокремлено безпосередньо-практичні форми його представлення.

Актуальність проблеми. Історія правової регуляції заглиблена у багатомілітарну історію людської культури та цивілізації. Кожна людська спільнота фактично споконвіку інтегрувалася стереотипами табу, численних норм і правил, які постали з первісної синкретичної свідомості й еволюціонували до упорядкованих державами правових систем.

Неписане звичаєве право утворилося шляхом неухильного дотримання багатомілітарних народних звичаїв, які регулювали процеси праці та побуту. Причому навіть застаріла несправедливість, освячена звичаєм, з позицій морально належного засуджувалася як і скоєна недавно. Феномен звичаю виступає могутньою підвалиною, що цементує конкретний устрій людського буття, забезпечуючи успішність його функціонування. Мораль же виконує роль підсилювача значущості звичаю, виходячи з власних критеріїв й вважаючи існуючий порядок речей виправданим та належним. Норми неписаного, звичаєвого права зберігаються в народній пам'яті у формі психологічних переживань, усталених уявлень про правду і справедливість. Проте до останнього часу вони у контексті історії української культури та впливу на сучасні культурні процеси у нашій державі не стали об'єктом спеціального дослідження.

Дослідженням природи явищ "право" і "звичай" присвячено багато робіт вчених-істориків та правознавців. Знаковими серед них є дослідження М. Грушевського, в яких зародження звичаєвого права та моралі органічно пов'язані із становленням звичаю, соціокультурного фактора дозволеного й недопустимого. Вчений наголошує, що головна відмінність між правом і звичаєм стосується механізмів їх функціонування у практиці суспільного